

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Грабека Ярослава Августовича
на тему **“Формування та розвиток ланцюга вартості в аграрному
секторі економіки України в умовах євроінтеграції”**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні
та поведінкові науки

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, грантами

Тема дисертаційної роботи Грабека Я.А. «Формування та розвиток ланцюга вартості в аграрному секторі економіки України в умовах євроінтеграції» є надзвичайно актуальною та обґрунтованою сучасними викликами розвитку аграрного сектору економіки України. Аграрний сектор відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, формуванні її експортного потенціалу та підтримці соціально-економічного розвитку, зокрема сільських територій. Водночас наявний природно-ресурсний потенціал, зокрема значні площі родючих ґрунтів і вагоме місце України на світових аграрних ринках, використовується не повною мірою.

Особливої гостроти ця проблема набуває у контексті недостатнього рівня створення доданої вартості в аграрному секторі. Домінування сировинної моделі експорту та слабкий розвиток внутрішніх ланцюгів вартості призводять до втрати економічних вигод, зниження конкурентоспроможності національної економіки та недоотримання бюджетних надходжень. Фактично значна частина аграрного виробництва орієнтована на зовнішні ланцюги вартості, коли Україна експортує сировину і імпортує продукцію з високою доданою вартістю, що формує структурні дисбаланси та стримує розвиток переробної промисловості.

Вагомим чинником, що підсилює актуальність дослідження, є євроінтеграційні процеси та пов'язані з ними як можливості, так і ризики. З одного боку, інтеграція до економічного простору Європейського Союзу супроводжується посиленням конкуренції, зростанням імпорту та ризиками витіснення вітчизняних виробників. З іншого – відкриває нові перспективи для модернізації виробництва, підвищення якості продукції, розвитку логістичних систем і розширення доступу до ринків ЄС. У цьому контексті формування ефективних внутрішніх ланцюгів вартості набуває стратегічного значення.

Не менш важливим є врахування впливу сучасних кризових явищ, зокрема наслідків військової агресії, що призвела до значних втрат аграрного потенціалу та актуалізувала потребу в адаптаційних механізмах функціонування галузі. Це зумовлює необхідність пошуку нових підходів до

організації виробництва, переробки та реалізації аграрної продукції.

Таким чином, обрана тема дисертаційної роботи безпосередньо пов'язана з пріоритетними напрямками державної економічної політики, зокрема щодо забезпечення продовольчої безпеки, розвитку агропромислового комплексу, підвищення рівня доданої вартості та інтеграції України до європейського економічного простору. Вона відповідає завданням наукових досліджень у межах програм і стратегій розвитку аграрного сектору, а також може бути співвіднесена з тематикою наукових планів установ економічного та аграрного профілю, спрямованих на забезпечення сталого розвитку та структурної модернізації економіки.

Отже, дисертаційне дослідження є своєчасним, суспільно значущим і таким, що має важливе теоретичне та практичне значення для розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції.

Дисертаційна робота виконана у межах науково-дослідної тематики Уманського національного університету “Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України” (№ 0121U112522) і “Соціально-економічні пріоритети розвитку національної продовольчої системи в умовах глобалізації” (№ 0111U010418), у межах яких здобувачем забезпечено розробку та обґрунтування комплексу прямих та непрямих заходів державної політики і приватного бізнесу, спрямованих на формування та розвиток ланцюга вартості в аграрному секторі економіки України в умовах євроінтеграції.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертації, їх достовірність і новизна

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у розробці та обґрунтуванні теоретичних, методичних і практичних заходів в рамках державної аграрної політики та приватної підприємницької ініціативи, спрямованих на формування та розвиток ланцюга вартості в аграрному секторі економіки України в умовах євроінтеграції. Зокрема автор:

удосконалив теоретико-методичний підхід до формування ланцюга вартості в аграрному секторі економіки в умовах євроінтеграції, який базується на ґносеологічному, нормативному та організаційному аспектах;

розробив теоретико-методичний підхід до оцінки експортної спеціалізації аграрного сектору економіки України, який базується на основі чіткого розподілу експортованої агропродовольчої продукції по двох групах – первинної сировини і переробленої продукції різних стадій, що дозволяє відстежувати тенденцію включеності вітчизняної сільськогосподарської продукції в альтернативні ланцюги вартості – внутрішній і глобальний;

запропонував організаційно-економічний механізм формування та розвитку ланцюга вартості в аграрному секторі економіки України в умовах євроінтеграції, який ґрунтується на політичній та комерційній мотивації

підвищувати рівень життя домогосподарств, як єдиний спосіб збільшення ємності внутрішнього ринку;

удосконалив трактування поняття «ланцюг вартості в аграрному секторі економіки України», визначивши його як послідовність дій, яку виконують товаровиробники другої і третьої сфери агропромислового комплексу, щоб забезпечити постачання продуктів кінцевому споживачу;

уточнив кількісні параметри впливу проміжного споживання сільським, лісовим та рибним господарством України продукції вітчизняного походження на випуск валової доданої вартості, що створює науково-обґрунтовану методичну умову для більш точного планування необхідної кількості ресурсів, витрат та очікуваного результату – збільшення випуску валової доданої вартості в сільському, лісовому та рибному господарстві України.

Представлені у роботі наукові підходи є логічно узгодженими з темою дослідження, характеризуються внутрішньою цілісністю та дозволяють поєднати теоретичні узагальнення з практичними рекомендаціями для органів державного управління та суб'єктів агробізнесу. На наш погляд, отримані результати свідчать про вагомий внесок дисертанта у розвиток теорії та практики формування ланцюгів вартості в аграрному секторі економіки України.

3. Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані автором теоретико-методичні та практичні рекомендації дають можливість підвищити ефективність функціонування аграрного сектору економіки України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів, за рахунок заходів державних та підприємницьких інститутів, спрямованих на формування і розвиток внутрішнього ланцюга вартості.

Запропонована методика розрахунку коефіцієнта експортної спеціалізації; хронологічна послідовності використання засобів формування та розвитку ланцюга вартості в аграрному секторі економіки України в умовах євроінтеграції, які мають забезпечити поетапний перехід чотирьох станів виробництва, була впроваджена відділом агропромислового розвитку, екології та взаємодії з органами місцевого самоврядування Уманської районної державної та військової адміністрації для забезпечення на районному рівні науково-обґрунтованого планування та проведення державної аграрної політики (довідка № 1915/01-01-09 від 31.07.2025р.).

Результати дисертаційного дослідження інтегровані в навчальний процес Уманського національного університету при викладанні дисциплін «Аграрна економіка», «Державне регулювання економіки», «Стратегія сталого

розвитку» (довідка № 1168/01-10 від 22.07.2025р.).

4. Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи Грабека Я.А. висвітлено у 17 наукових працях, серед яких 7 статей надруковано у виданнях, які включені до переліку наукових фахових видань України і 10 праць апробаційного характеру.

В опублікованих працях належним чином відображено результати дослідження, що відповідає вимогам пп. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

У спільних наукових публікаціях автора враховано лише ту частину, яка належить йому особисто та не стосується наукових і практичних результатів, які отримані іншими співавторами.

5. Відсутність порушень академічної доброчесності

Проведеним ретельним вивченням дисертаційної роботи, а також опрацюванням наукових публікацій, у яких висвітлені основні результати дисертаційної роботи Грабека Я.А. не встановлено порушень академічної доброчесності. Представлена дисертаційна робота є самостійною й оригінальною працею. Теоретичні положення та розробки в межах дослідження, зокрема, ті, що характеризують його наукову новизну та практичне значення результатів, отримані автором особисто. Посилання на інформаційні та літературні джерела, що наводяться в дисертаційній роботі, оформлені належним чином.

6. Дискусійні положення та зауваження

1. Незважаючи на достатньо високий рівень теоретичного узагальнення та логічність побудови запропонованого підходу до формування ланцюга вартості, що базується на виділенні гносеологічного, нормативного та організаційного аспектів (п. 1.3), вважаємо, що він міг би бути ще більш переконливим за умови детальнішого розкриття взаємозв'язку між зазначеними складовими.

Зокрема, кожен із аспектів у роботі подано змістовно, однак їх інтеграція в єдину аналітичну модель формування ланцюга вартості могла б бути додатково конкретизована. Це, на наш погляд, дозволило б чіткіше окреслити можливості практичного застосування підходу в системі державної аграрної

політики.

2. Запропонований автором підхід до визначення коефіцієнта експортної спеціалізації аграрного сектору економіки України (п.2.2) є методично обґрунтованим і має вагому аналітичну цінність, оскільки дозволяє розмежувати включеність продукції у внутрішні та глобальні ланцюги вартості. Водночас певний інтерес становить питання розширення можливостей практичного застосування цього показника, зокрема шляхом його апробації на міждержавному рівні (порівняння з країнами ЄС) або аналізу у більш тривалій динаміці. Це дозволило б підвищити універсальність запропонованого інструментарію та його значущість для формування зовнішньоекономічної політики.

3. Позитивно оцінюючи проведене автором моделювання кількісних параметрів впливу факторів на формування валової доданої вартості (п.3.1), зокрема отриманий результат щодо необхідності зростання проміжного споживання на 6,5% для забезпечення 1% приросту доданої вартості, слід зазначити, що робота виграла б у науковій переконливості за умови більш детального висвітлення методики побудови моделі. Зокрема, доцільним було б більш чітко обґрунтувати вибір факторних змінних, розкрити питання статистичної значущості моделі, а також врахувати вплив інституційних та зовнішньоекономічних чинників. Це дозволило б підвищити рівень достовірності отриманих результатів та їх інтерпретації.

4. У дисертації обґрунтовано висновок про визначальну роль капіталу як ключового резерву зростання валової доданої вартості (розд. 3). Загалом можна погодитися з такою логікою, однак, на наш погляд, доцільно було б також врахувати роль людського капіталу, інноваційних технологій та інституційного середовища. Це дозволило б більш комплексно відобразити джерела економічного зростання в аграрному секторі.

5. Запропонований автором організаційно-економічний механізм формування ланцюга вартості (п.3.3) є цілісним і логічно структурованим, що безумовно є перевагою дослідження. Водночас окремі його елементи могли б бути більш деталізовані в частині конкретних інструментів реалізації, зокрема фінансово-економічних важелів та механізмів державної підтримки, що підвищило б рівень його прикладної реалізації.

6. Автор аргументовано доводить ключову роль тваринницьких галузей у формуванні доданої вартості та розвитку внутрішніх ланцюгів вартості (розд. 2 і 3). Разом із тим, на наш погляд, доцільним було б більш комплексно врахувати потенціал інших сегментів аграрного сектору, зокрема високотехнологічного рослинництва, переробки та нішевих виробництв, які також можуть формувати значну частку доданої вартості. Це дозволило б забезпечити більш збалансований підхід до розвитку галузі.

7. У роботі ґрунтовно проаналізовано вплив Угоди про асоціацію Україна–ЄС (п.2.2, розд. 3), що є безумовною перевагою дослідження. Водночас дослідження могло б бути додатково посилене більш детальним аналізом інструментів Спільної аграрної політики ЄС (САП), механізмів підтримки фермерів, екологічних стандартів та їх впливу на формування ланцюгів вартості.

8. Положення щодо визначальної ролі розвитку внутрішнього ринку як основи формування ланцюгів вартості є обґрунтованими та логічно послідовними (п.3.2). Водночас певного уточнення потребують механізми стимулювання внутрішнього попиту, зокрема через інструменти доходної політики та підтримки переробної промисловості.

В цілому, наведені зауваження мають дискусійний та рекомендаційний характер і спрямовані на подальше уточнення окремих положень дослідження. Водночас вони жодним чином не знижують високого наукового рівня роботи, її теоретичної обґрунтованості та практичної значущості. Дисертація є завершеним науковим дослідженням, що містить нові наукові результати та має вагомe значення для розвитку аграрної економіки України в умовах євроінтеграції.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження Грабека Я.А. виконано на належному науково-методичному рівні, а його зміст повною мірою відповідає заявленій темі та спеціальності 051 Економіка.

Робота має класичну структуру та включає анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. У додатках подано, зокрема, документи, що підтверджують практичне впровадження отриманих результатів.

Оформлення дисертації відповідає чинним вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 № 40 (зі змінами).

Текст роботи викладено у науковому стилі з дотриманням логічної послідовності, що забезпечує цілісність сприйняття матеріалу.

8. Загальний висновок

Дисертаційна робота Грабека Я.А. на тему «Формування та розвиток ланцюга вартості в аграрному секторі економіки України в умовах євроінтеграції» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретико-методичному рівні та таким, що має вагомe наукове і прикладне значення. У межах дисертації розв'язано актуальне наукове завдання, яке полягає у поглибленні теоретико-методичних

засад та обґрунтуванні практичних підходів до формування і розвитку ланцюгів вартості в аграрному секторі економіки України в умовах євроінтеграційних процесів. Об'єкт і предмет дослідження відповідають спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки. Обрана тема є актуальною, а зміст роботи відображає авторське бачення вирішення поставленого наукового завдання. Матеріал викладено послідовно, логічно та структуровано. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором, є обґрунтованими, внутрішньо узгодженими та мають як теоретичне, так і практичне значення. Основні результати дослідження пройшли апробацію на науково-практичних заходах і знайшли відображення у фахових публікаціях.

Загалом дисертаційна робота за своєю структурою, змістовним наповненням та оформленням відповідає вимогам пунктів 5, 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – Грабек Ярослав Августович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
в.о. декана факультету інформаційних і
прикладних технологій
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

Сергій СЕГЕДА